

MORAVSKOSLEZSKÉ VYSOKOŠKOLSKÉ STUDENTSTVO VE STATISTICE ROKU 1946¹

JIŘÍ PULEC

MORAVIAN AND SILESIA STUDENTS IN HIGHER EDUCATION IN STATISTICS OF 1946

This article brings information on the statistical survey of the Union of Students in Higher Education in Brno, which was carried out at all institutes of higher education in the Region of Moravia and Silesia in 1946. Its results are commented and evaluated especially with respect to a then ongoing debate on the regulation of numbers of students in institutes of higher education. The study is a partial output of a grant project of the Grant Agency of the Czech Republic on The System, Policies, and Character of Czech Higher Education in 1945–1969.

Key words: Institutes of higher education in Moravia and Silesia – student statistics in 1946 – entrance procedures – ‘eternal’ students

Na počátku zimního semestru 1946/47 provádělo ústředí Svazu vysokoškolského studentstva (SVS) v Brně rozsáhlé statistické šetření mezi studentstvem na všech vysokých školách, jež měly sídlo v tehdejší zemi Moravskoslezské. Výzkum byl tedy prováděn na vysokých školách jak v Brně – na Masarykově univerzitě, na Vysoké škole technické Dra Edvarda Beneše, na Vysoké škole zemědělské, na Vysoké škole veterinární a na tehdy vznikající Vysoké škole sociální (v té době ještě působící v rámci Vysoké školy politické a sociální v Praze jako tzv. brněnské oddělení její Sociální fakulty), tak na obou vysokých školách sídlících mimo Brno: Vysoké škole báňské, přeložené v září 1945 z Příbrami do Ostravy,² a obnovené Univerzitě Palackého v Olomouci. Statistické šetření organizoval statistický referát Svazu vysokoškolského studentstva v Brně pod vedením II. místopředsedy svazu Čestmíra Hölla, za úzké spolupráce s profesorem Vysoké školy zemědělské Otakarem Peterkou, který stál u kolébky celé akce. Průzkum se uskutečnil na základě povolení Státního úřadu statistického. Zahrnoval širokou škálu aspektů, od celkového počtu studentů a jejich věkového a sociálního složení a zaměstnanosti, až po výzkum jejich zájmů a koníčků.³ Vyplněné statistické listy posluchači odevzdávali při zápisu do zimního semestru 1946/47 a uzávěrka šetření byla 10. prosince 1946.

¹ Práce vznikla díky podpoře Grantové agentury České republiky v rámci grantu č. 409/09/1221 jako součást projektu Systém, koncepce a charakter českého vysokého školství v letech 1945–1969.

² Dekret prezidenta republiky č. 140/1945 Sb. ze dne 8. 9. 1945 o přeložení Vysoké školy báňské z Příbramě do Moravské Ostravy; Zákon č. 35/1946 Sb. ze dne 21. 2. 1946 o obnovení univerzity v Olomouci.

³ Souhrnné výsledky šetření jsou uloženy v Archivu Masarykovy univerzity (dále AMU), fond A 1 Rektorát (stará manipulace), sign. R XXII, k. 2. Celý soubor včetně analytických textů byl zveřejněn pod titulem: Čestmír HÖLL, *Moravskoslezské vysokoškolské studentstvo ve statistice, souborné a doplněné vydání jednotlivých dílčích zpráv*, Brno, Svaz vysokoškolského studentstva v Brně, 1949 (srpen), 70 s. (nestránkováno). Vedle Č. Hölla se na výzkumu podíleli D. Überhuberová, P. Poláček, H. Skalická a L. Baráková.

Konkrétní důvody, proč právě tehdy brněnský SVS realizoval tak rozsáhlé statistické šetření, nebyly nikde veřejně deklarovány. Vzhledem ke konkrétnímu zaměření výzkumu a volbě témat však lze usuzovat na jeho určitou souvislost s tehdy probíhající intenzivní diskuzí o přípravě zásadní reformy vysokoškolského vzdělávání a organizace vysokých škol vůbec. Předpisy a nařízení, které upravovaly činnost a správu vysokých škol, obecné studijní předpisy i speciální studijní a zkušební řády pro jednotlivá studia převzala Československá republika od rakouské monarchie. Do vydání vysokoškolského zákona v roce 1950⁴ se v nich změnilo jen málo. Základní norma, jíž se řídila organizace a správní činnost vysokých škol, pocházela z roku 1873,⁵ všeobecné studijní předpisy pro univerzity byly ještě staršího data.⁶ Studijní a zkušební řády pro jednotlivé fakulty a obory studia měly svůj počátek povětšinou na přelomu 19. a 20. století.⁷ Diskuze a práce na dílčích reformách vysokoškolského vzdělávání probíhaly po celé období první republiky. Jejich výsledky však zpravidla nebyly uváděny do praxe, třebaže například pokusy o reformu právnického studia dospěly v roce 1935 do podoby návrhu příslušného zákona a na přípravě reformy medicínského studia pracovala celostátní centrální komise, která vznikla v roce 1922 z iniciativy profesora Jaroslava Hlavy, po celá 20. a 30. léta. Všechny tyto náběhy k parciálním reformám vysokoškolského vzdělávání však zůstaly pouze ve stadiu odborných studií a úvah, třebaže potřeba reformy zastaralého systému studia byla obecně uznávána.

Rozhodující impuls v této oblasti přineslo teprve změněné společenské klima po roce 1945, které bylo příznivé a otevřené novým, radikálnějším reformním koncepcím. V rámci připravované reformy obecného studijního řádu pro vysoké školy byl od počátku nejvýrazněji artikulován požadavek regulace přílivu posluchačů na vysoké školy zavedením přijímacího řízení. Regulace a plánování počtu studentů, resp. absolventů nejen na vysokých školách se týkalo i usnesení vlády z 16. července 1946, které se zabývalo opatřeními k provádění budovatelského programu Národní fronty.⁸ Velký příliv posluchačů na vysoké školy ve studijním roce 1946/47 přiměl profesorský sbor Lékařské fakulty UK v Praze k podání návrhu na zavedení regulace posluchačů už od studijního roku 1946/47.⁹ Podnět vzhledem k datu podání – ministerstvu byl zaslán 16. září – nemohl být realizován, třebaže situace fakulty byla takřka kritická (už v roce 1945 bylo na ní zapsáno 5657 posluchačů, což byl zhruba dvojnásobek obvyklého předválečného stavu).

⁴ Zákon č. 58/1950 Sb. ze dne 18. 5. 1950 o vysokých školách.

⁵ Zákon č. 63 ř. z. ze dne 27. 4. 1873 o organizaci úřadů akademických.

⁶ Výnos Min. k. a v. ze dne 1. 10. 1850 č. 8214–265, č. 370 ř. z., jímžto se vyhlašují v následku nejvyššího rozhodnutí z 29. 9. 1950 obecná nařízení o studiích fakultních na univerzitách vídeňské, pražské, Iovovské, krakovské (olomoucké), hradecké a innsbrucké; Výnos Min. k. a v. ze dne 13. 10. 1849, č. 7215, č. 416 ř. z., jímž se vyhlašuje provizorní řád pro univerzity.

⁷ Právnické studium: Zákon č. 68 ř. z. ze dne 20. 4. 1893, změněný zákonem č. 290/1919 Sb. ze dne 27. 5. 1919 o právnických a státovědeckých studiích a o zkouškách státních; Lékařské studium: Nařízení Min. k. a v. ze dne 14. 4. 1903, č. 102 ř. z., jímž se mění rigorózní řád pro lékařské fakulty vydaný nařízením ze dne 21. 12. 1899, č. 271 ř. z.; zvěrolékařské studium: Nařízení Min. k. a v. ze dne 23. 4. 1912, č. 15.272, č. 87 ř. z., o řádu státních zkoušek pro dosažení zvěrolékařského diplomu na zvěrolékařských školách vysokých; filozofické studium: Nařízení Min. k. a v. z 16. 3. 1899, č. 6928, č. 56 ř. z., MVB č. 16, jímž se vydává rigorózní řád pro fakulty filozofické; lékárnické studium: Výnos Min. k. a v. ze dne 10. 12. 1899, MVB č. 3 ex 1890, č. 200 ř. z. ex 1899, jímž na základě nejvyššího rozhodnutí vydává se nový studijní a zkušební řád farmaceutický; technické studium: Nařízení Min. k. a v. z 24. 3. 1912, č. 59 ř. z., jímž se upravují státní zkoušky a prospěchové zkoušky na vysokých školách technických.

⁸ Důvodová zpráva k návrhu na vydání zákona o přijímání posluchačů na vysoké školy, Ústavodárné Národní shromáždění republiky Československé 1947, 2. zasedání, tisk č. 466.

⁹ Archiv Univerzity Karlovy, fond Akademický senát, k. 51, i. č. 740 (Rektorská rada).

S koncepčním návrhem na regulaci přijímání posluchačů přišla dne 14. listopadu 1946 Rektorská rada.¹⁰ Memorandum, které v této věci zaslala dne 15. listopadu 1946 kulturnímu výboru Ústavodárného Národního shromáždění, se na rozdíl od návrhu Lékařské fakulty UK vyhnulo odkazu na vládní usnesení z července 1946 a plánování počtu absolventů v jeho intencích nepožadovalo. Pro regulaci počtu studentů se na základě ankety ministerstva školství tehdy vyslovily všechny vysoké školy a téměř všechny také souhlasily se zavedením přijímacího řízení.¹¹ Vyvrcholením předúnorových snah o regulaci přílivu posluchačů na vysoké školy se stal poslanecký návrh na vydání příslušného zákona, který je datován dnem 19. března 1947.¹²

Spouštěcím mechanismem všech návrhů na regulaci přílivu posluchačů byl prudký nárůst jejich počtu na českých vysokých školách po roce 1945. V roce 1946, kdy příliv posluchačů na vysoké školy vrcholil, na nich bylo zapsáno 31 522 posluchačů, což představovalo víc než dvojnásobek předválečného stavu. Mezi jednotlivými školami či fakultami přitom existovaly značné rozdíly. Největší zájem panoval o filozofické fakulty (např. na Filozofické fakultě UK vzrostl počet řádných posluchačů z 1359 posluchačů ve studijním roce 1939/40 na 5152 ve studijním roce 1945, což znamenalo nárůst na 369 % předválečného stavu). S obdobným náporom se potýkaly i právnické fakulty, například na Právnickou fakultu MU se na podzim 1945 zapsalo 2269 posluchačů (339 % předválečného stavu).¹³

Samotná idea regulace počtu studentů na vysokých školách však nevznikla teprve v hektických poválečných dobách. Určité problémy se zvyšujícím se počtem posluchačů na vysokých školách v celé Evropě vyvstávaly už v meziválečném období a poprvé je reflektovala mezinárodní konference vysokého školství, která se konala v roce 1937 v Paříži. Ta přijala doporučení, která se stala jádrem memoranda Rektorské rady z listopadu 1946, a byla také vtělena do § 1 a 6 výše uvedeného návrhu na vydání zákona o přijímání posluchačů na vysoké školy. Jednalo se zejména o zavedení výběrového přijímacího řízení. Za řádné posluchače měli být přijati jen ti, kteří „*kromě splnění podmínek jinak předepsaných, prokazují způsobilost jak z hlediska schopností, tak z hlediska základních vědomostí potřebných pro zvolené vysokoškolské studium*“.¹⁴ Konečný výběr studentů měl být přitom dokončen až po prvním, tzv. zkušebním roce, v němž se měla konečným způsobem zjišťovat způsobilost posluchače ke studiu (v 1. roce by byl přijat pouze „zatímně“). Až nezvykle tvrdé, zejména v kontextu doby, se jeví ustanovení návrhu zákona, podle něhož posluchač, který by nevyhověl požadavkům předepsaným pro zkušební rok, by byl vyloučen z dalšího studia téhož studijního oboru na všech vysokých školách, a o přijetí na jiný studijní obor

¹⁰ Rektorská rada, která sdružovala rektory všech československých vysokých škol, byla vrcholným koordinačním a konzultačním orgánem pro oblast vysokého školství. Podnět k jejímu zřízení dal rektor Univerzity Karlovy Jan Bělehrádek už 25. 6. 1945. Rada navázala na činnost obdobné instituce z let 1925–1934, Rektorské konference. Do komunistického konceptu řízení vysokých škol rektorská rada jako celostátní instituce vysokoškolské samosprávy nezapadala a její činnost nedlouho po únoru 1948 končí. V jistém smyslu ji v roce 1950 nahradil Státní výbor pro vysoké školy, ten se ale stal ve svých důsledcích symbolem administrativního řízení vysokých škol: Blanka ZILYNSKÁ, *Universitas, unitas, uniformitas (Uplatnění dobové vize „jednoty“ v univerzitním prostředí let 1945–1948)*, in: Věda v Československu v letech 1945–1953 (sborník z konference), Praha 1999, s. 39–55, zde s. 46–48; Jan HAVRÁNEK – Zdeněk POUŠTA (edd.), *Dějiny Univerzity Karlovy, IV, 1918–1990*, Praha 1998, s. 255; Pavel URBÁŠEK – Jiří PULEC a kol., *Kapitoly z dějin univerzitního školství na Moravě v letech 1945–1990*, Olomouc 2003, s. 31.

¹¹ AMU, fond A 5 Právnická fakulta (stará manipulace), sign. J VII, k. 2 (Regulace přílivu posluchačů 1946–1948).

¹² Návrh poslanců Dr. Krajiny, Dr. Chudoby, Dr. Bělehrádka, Daxnera a druhů na vydání zákona o přijímání posluchačů na vysoké školy, Ústavodárné Národní shromáždění republiky Československé 1947, 2. zasedání, tisk č. 466.

¹³ Viz pozn. 8.

¹⁴ Viz pozn. 12.

se potom mohl ucházet jen jednou. Poslanecký návrh zákona se tak poněkud nešťastným způsobem snažil eliminovat nedostatky stávajících studijních řádů, zejména univerzitních, které v zásadě neumožňovaly vyloučení ze studia ze studijních důvodů.

Vítězství KSČ v parlamentních volbách v roce 1946 ve svých důsledcích znamenalo urychlený přechod země k plánovanému hospodářství a k plánování ve všech sférách společenského života vůbec. Na výše uvedené vládní usnesení z 16. července 1946 se odvolával už záříjový „regulační“ návrh Lékařské fakulty UK. Skutečnost, že návrh na regulaci počtu posluchačů na základě plánování jejich potřeby nebyl v době vrcholících příprav na zahájení dvouletého plánu hospodářské obnovy pojat do memoranda Rektorské rady, jasně naznačuje, že Rada si byla vědoma nejen technických, ale především právních a morálních důsledků takového omezení přístupu ke vzdělání. Poněkud menší citlivost vůči těmto otázkám projevil předkladatel návrhu zákona z března 1947, tedy poslanci čtyř parlamentních stran v čele s Vladimírem Krajinou za poslanecký klub národních socialistů, Bohdanem Chudobou za lidovce, Janem Bělehrádkem za sociální demokraty a Igorem Daxnerem za komunisty.

Právě plánování „*potřeby vysokoškolsky vzdělaných pracovníků ve státě*“ bylo nejvíce problematickým bodem celé navrhované reformy. Potřeby a práva jedince by byly v tomto případě zcela podřízeny potřebám státu. Memorandum Rektorské rady, na rozdíl od návrhu zákona, požadovalo pouze posouzení „*zralosti pro studium vysokoškolské, chtělo zpřísnění maturit, přičemž nárok na přijetí na vysokou školu by zakládalo pouze vysvědčení, určitým způsobem kvalifikované*“.¹⁵

Problémem, se kterým se vysoké školy potýkaly dlouhodobě, nebyl jen příliv nově zapsaných posluchačů, ale také vysoký počet takzvaných věčných studentů, resp., řečeno slovy už poúnorového výnosu ministerstva školství, „*studentů, kteří nestudují na vysokých školách vůbec nebo se ve studiu nápadně opoždují*“.¹⁶ Příčina tkvěla v nevyhovujících, zastaralých studijních řádech, v jejich benevolenci a minimální kontrole v průběhu studia, a především v absenci ustanovení o možnosti vyloučení ze studia ze studijních důvodů. O jak vážný problém se jednalo, naznačuje tzv. statistika studijní úmrtnosti, která byla sestavena Státním úřadem statistickým pro důvodovou zprávu k návrhu zákona o regulaci počtu studentů. Statistika srovnává kvantitativní údaje o studentech na českých vysokých školách v letech 1921–1934 s údaji o počtu absolventů těchto škol v letech 1926–1939. Studijní úspěšnost, tj. poměr mezi nově řádně imatrikulovanými a těmi, kteří ve sledovaném období řádně ukončili studium závěrečnými zkouškami, se pohybuje od 29,1 % (obchodní vědy) do 79,3 % (přírodní vědy).¹⁷ Průměrná hodnota úspěšnosti studia na většině ostatních fakult se pohybovala kolem 50 %, značně nadprůměrných výsledků dosahovaly obory technického a zemědělského školství (zeměměřičství 74,9 %, inženýrské stavitelství 61,4 %). Pojem „studijní úmrtnost“ ale není zcela výstižný, řada neúspěšných studentů se zapisovala dále, či se ke studiu po čase vracela.

Problém tzv. věčných studentů prohloubilo šestileté uzavření vysokých škol v době války a z něho vyplývající příliv posluchačů na školy v roce 1945. Ten spolu s dalšími faktory přispěl k dalšímu uvolnění studijní disciplíny, o němž vypovídají soudobé prameny. Například

¹⁵ Viz pozn. 9.

¹⁶ Výnos Ministerstva školství, věd a umění ze dne 30. 11. 1948, č. A 235.271/40-V/1, kterým se doplňuje disciplinární řád pro univerzity, jakož i všech ostatních škol.

¹⁷ Nápadný je velký rozdíl v úspěšnosti mezi přírodovědeckými (79,3 %) a sesterskými filozofickými fakultami (32 %) – v obou případech se sledují pouze státní zkoušky, nikoliv doktoráty. Jejich započítání by sice mohlo napomoci částečnému snížení rozdílů, přesto se vtírá podezření, zda nedošlo k nějaké chybě při vyhodnocování.

profesorský sbor Právnické fakulty MU v dopise ministerstvu školství z 21. ledna 1947 konstatoval, „že jest velmi pochybné, zda pouhé číslice zapsaných posluchačů jsou směrodatné pro zjištění počtu posluchačů skutečně studujících“.¹⁸

Vázným problémem doby se stávalo studium *in absentia*. Takové studium sice předpisy nedovolovaly,¹⁹ přesto bylo v poválečném období rozšířeným jevem. Řada posluchačů v době uzavření vysokých škol založila rodiny a vstoupila do zaměstnání, v němž z pocho-pitelných důvodů setrvala i po návratu do školy (o tom, jak vysoký byl podíl zaměstnaných studentů, vypovídá výmluvně statistika, která je tématem tohoto příspěvku). Skutečnost, že řada posluchačů se účastnila výuky jen sporadicky, se nutně musela projevit na zhoršení studijních výsledků. Dokládá to údaj profesorského sboru Právnické fakulty MU z počátku roku 1947²⁰ – ze 420 řádných posluchačů, kteří se zapsali v zimním semestru 1945/46 do prvního běhu brněnské právnické fakulty, jich o rok později ve 3. běhu pokračovalo jen 300. Z nich se v řádném termínu (na rozhraní 3.–4. semestru) přihlásilo k první státní zkoušce pouhých 115. Zmíněný profesorský sbor tedy dospěl k závěru, že „otázka regulace přílivu posluchačů byla vyvolána statistikou posluchačů na vysokých školách“.

Podobné hlasy zaznívaly i odjinud – např. autor, kryjící se pod značkou MUC J. R., si v časopisu *Student* už na podzim 1945 položil otázku, zda by se posluchači, kteří si na vysoké škole zapsali nejfrekventovanější přednášky, vešli do kterékoliv pražské posluchárny. Odpověď byla samozřejmě negativní a závěr z toho jednoznačný – tzv. testování přednášek a praktik v indexu je ryze formální a neodráží návštěvnost výuky.²¹ Za těchto okolností připomínal záměr předkladatelů zákona o přijímání posluchačů na vysoké školy, pokud se týče plánování počtu absolventů podle požadavků praxe, snahu řešit rovnici o dvou neznámých. „Číslo pravděpodobné spotřeby vysokoškolsky vzdělaných pracovníků ve státě“ měla podle návrhu zmíněného zákona stanovit pružně vláda podle odhadu Státního plánovacího úřadu. Je ovšem otázkou, zda tento úřad mohl kvalifikovaným odhadem disponovat. Ještě problematičtější byl ovšem odhad poměru mezi počtem posluchačů zapsaných do prvního ročníku a počtem těch, kteří studium skutečně absolvovali. Návrh zákona operoval s poměrem 2 : 1, tj. do prvního ročníku neměl být přijat více než dvojnásobek posluchačů, než byla deklarovaná společenská spotřeba. Tento poměr vycházel z předválečných zkušeností, pro dobu po roce 1945 však zjevně neplatil.

K rozvolnění studijní disciplíny vedle již uvedených příčin přispělo například také úplné zrušení studijních a zkušebních poplatků v roce 1945.²² Zrušení poplatků paradoxně zpříjemnilo studium především studentům z majetnějších vrstev, pro sociálně slabé existoval rozsáhlý systém osvobození od studijních poplatků již před válkou. Za ocitování stojí opět názor profesorů brněnské právnické fakulty:²³ „... na místě toho, aby studium bylo umožněno nemajetným, poskytla se zároveň i majetným podstatná výhoda, že studují na vysokých školách bez jakékoliv úplaty za výhody, které jim stát poskytoval. Bezplatnost studia však svádí i živly méně schopné, po případě dokonce i neschopné, aby ničeho neris-kující studovali na vysokých školách.“

¹⁸ AMU, fond A 5 Právnická fakulta (stará manipulace) sign. VII, k. 2, Odpověď profesorského sboru právnické fakulty MU ze dne 21. 1. 1947 na anketu MŠO o regulaci přílivu posluchačů na vysoké školy.

¹⁹ Výnos MŠO č. 130941 z 24. 10. 1928 (studium „in absentia“ není přípustným).

²⁰ Viz pozn. 18.

²¹ MUC, J. R., *Bouráme středověk*, *Student* 1945, č. 10, s. 10–11.

²² Výnos MŠO č. A-49-023/45 – V/1 z 20. 7. 1945, Studijní a zkušební poplatky na vysokých školách – zrušení pro letní běh 1945.

²³ Viz pozn. 18.

Profesorský sbor brněnské právnické fakulty nebyl jediný, kdo zaujal k návrhu zákona o přijímacím řízení více než rezervované stanovisko. S velmi kritickým rozbohem jeho obsahu vystoupil v rámci připomínkového řízení i Svaz vysokoškolského studentstva v Brně. Ten se postavil proti zavedení přijímacích zkoušek a doporučil ponechat dosavadní systém maturitních zkoušek jako legitimace pro přístup na vysokou školu, s doporučením upravit zkušební osnovy maturitních zkoušek „*podle povahy příštího studijního oboru uchazečova*“. Odmítnutí se dočkala i idea plánování počtu absolventů a administrativní rozvržení studijních míst na jednotlivé vysoké školy. Součástí rozboru byl i alternativní návrh zákona o přijímání posluchačů na vysoké školy z pera školského referenta Svazu vysokoškolského studentstva v Brně Jiřího Nehněvajsy. Ten se s poslaneckým návrhem shodoval jen v jediném bodě, a to, snad poněkud překvapivě, v zavedení tzv. zkušebního roku. Je ovšem zvláštní, s jakou lehkostí všechny návrhy na zavedení zkušebního roku pomíjely fakt, že by to znamenalo radikální zásah do obecných studijních směrnic i obsahu a rozvržení studia na jednotlivých školách či fakultách. Ve svých důsledcích by šlo o zahájení studijní reformy, ovšem o dílčí opatření vytržené z celku. Z tohoto důvodu také profesorský sbor Právnické fakulty Univerzity Karlovy odmítl ideu zkušebního roku úplně a konstatoval, že regulace přílivu posluchačů práv se provádí podle platných řádů první státní zkouškou na konci třetího semestru. Tomuto tvrzení ovšem úplně přitakat nelze, právnické fakulty měly vždy velké množství tzv. věčných, čili zapsaných, ale nestudujících posluchačů.

Zcela nepřijatelné bylo pro profesorský sbor pražské právnické fakulty jakékoliv plánování počtu posluchačů, především proto, že dle jeho názoru by odporovalo demokratické zásadě rovného přístupu ke každému stupni vzdělání. A ačkoliv se zmíněný profesorský sbor vyslovil v obecné rovině pro regulaci, odmítl i přijímací zkoušku. Posluchači měli být přijímáni i nadále na základě maturity, a to maturity kvalitní, které podle názoru sboru bylo možné dosáhnout pouze na klasických či reálných gymnáziích. Precizaci tohoto stanoviska se však sbor dále nevěnoval, protože připomínkové řízení k návrhu zákona o přijímacím řízení využil především ke kritice připravované koncepce jednotné školy.²⁴

Idea přijímacího řízení nebyla tedy na vysokých školách přijímána jednoznačně kladně a bez výhrad. Ale ačkoliv uvedená kritická stanoviska byla ministerstvu školství zaslána už na počátku legislativního procesu, podobu návrhu zákona nijak neovlivnila. Na podzim roku 1947 se již projednávaly takové podrobnosti, jako byl bodovací systém u přijímací zkoušky. Rektorská rada se naposledy zabývala otázkou regulace studentů na svém III. řádném zasedání v Praze dne 17. listopadu 1947. V té době už byly známy výsledky zápisu na vysoké školy pro studijní rok 1947/48. Rada musela konstatovat, že „*ze statistických dat o zápisu posluchačů na vysoké školy rektorem Fišerem (!)*²⁵ *uváděných, projevuje se tendence sestupná; zejména na univerzitách se počet posluchačů přibližuje počtům předválečným*“. Formulace zápisu je ovšem nepřesná; údaje se vztahují pouze k počtům nově zapsaných posluchačů, nikoliv k celkovým stavům zapsaných posluchačů vysokých škol. Ty naopak ve studijním roce 1947/48 dosahovaly svého maxima – na Univerzitě Karlově bylo tehdy zapsáno 21 576 posluchačů a na Masarykově univerzitě 7100 posluchačů. Jejich počet se poněkud snížil teprve v následujícím roce, kdy se na Univerzitu Karlovu zapsalo

²⁴ Tamtéž.

²⁵ Zprávu předkládal rektor Univerzity Palackého v Olomouci J. L. Fischer.

19 100 posluchačů a na Masarykovu univerzitu 6657.²⁶ Mírný pokles však neodpovídal předpokladům – v té době už měli absolvovat všichni studenti, jejichž studium přerušilo válečné uzavření vysokých škol, ale také někteří studenti válečných maturitních ročníků, kteří přicházeli na vysoké školy v roce 1945. Těmto studentům poskytovalo ministerstvo školství značné studijní úlevy, včetně možnosti zkrácení studia o 1–2 semestry.

Bylo zjevné, že vysoké počty zapsaných posluchačů mají i jiné příčiny než jen poválečný příliv nových zájemců o vysokoškolské studium. Problém tzv. „věčných studentů“, na něž žehrala Rektorská rada už od počátku své existence, narůstal. Přispíval k tomu již zmíněný vysoký počet studujících „při zaměstnání“. Regulace počtu nově přijímaných studentů, ať už na základě ověření jejich schopností ke studiu, či plánování počtu absolventů, však mohla mít určitý omezený výsledek pouze v delším časovém horizontu. Návrh zákona o přijímání studentů z roku 1947 počítal při plánování počtu absolventů se „studijní úmrtností“ 50 %, přičemž vycházel z předválečných statistik a zkušeností. Poválečná studijní úspěšnost však byla patrně ještě nižší. Problém by neřešilo ani zavedení tzv. zkušebního roku, které představovalo jen první, navíc nesystémový krok k celkové studijní reformě. Tou se však Rektorská rada vůbec nezabývala, třebaže podněty k ní vycházely z prostředí studentských spolků už od roku 1945.²⁷ Na svém posledním předúnorovém zasedání se tak Rektorská rada vyslovila pouze k navrhované podobě přijímací zkoušky, přičemž vyjádřila nesouhlas s podhodnocením maturitního vysvědčení v porovnání „s rozhovorovými a psychotechnickými zkouškami“. Ministerstvo školství bylo proto požádáno, aby aktuální znění návrhu zákona o regulaci přílivu posluchačů na vysoké školy zaslalo vysokým školám k opětovnému posouzení. K tomu ale asi už nedošlo, protože do hry vstoupil „Vítězný únor“. Nastupující komunistický režim navázal na reformní snahy předcházejícího období, naplnil je však poněkud odlišným obsahem s jinými akcenty.

Statistické šetření na moravskoslezských vysokých školách probíhalo v době vrcholících snah o legislativní zakotvení přijímacího řízení na vysoké školy. Poskytuje poměrně širokou škálu informací o vysokoškolském studentstvu v jednom velkém regionu a v jistém smyslu osvětluje důvody, které stály na počátku úvah o regulaci přístupu na vysoké školy.

V zimním semestru 1946/47 bylo na vysokých školách v tehdejší Zemi moravskoslezské zapsáno celkem 14 673 posluchačů, což představovalo zhruba 27 % všech tehdejších vysokoškolských studentů v českých zemích.²⁸ Rozmístění vysokých škol v rámci Moravy bylo velmi nerovnoměrné. Pět vysokoškolských učilišť bylo soustředěno v Brně, v Olomouci teprve tehdy vznikala Univerzita Palackého (do té doby tam byla pouze samostatná bohoslovecká fakulta) a v Ostravě zahajovala činnost Vysoká škola báňská, která tam byla přemístěna z Příbrami. Na tyto dvě školy také připadalo pouhých 11 % moravských vysokoškoláků, z toho 7,1 % (1042 posluchačů) bylo zapsáno na Univerzitě Palackého v Olomouci a 3,9 % (582 posluchačů) na Vysoké škole báňské v Ostravě. Z brněnských vysokých škol vedla s velkým odstupem největší Masarykova univerzita se 7088 posluchači (více než 54 % z celkového počtu brněnských vysokoškoláků), následovala Benešova technika s 3268 posluchači (25 %). Na Vysokou školu zemědělskou se ve studijním roce 1946/47

²⁶ J. HAVRÁNEK – Z. POUŠTA (edd.), *Dějiny UK*, IV, s. 618; František JORDÁN a kol., *Dějiny Univerzity v Brně*, Brno 1969, s. 308.

²⁷ Mezi požadavky studentů, resp. studentských spolků patřilo mj. i zavedení průběžných a dílčích zkoušek a potlačení velkých, obtížně zvládnutelných bloků studia.

²⁸ Souhrnné údaje jsou čerpány z: *Populační statistika*. Vydává Státní úřad statistický v Praze, odbor II a III, ročník 1947, č. 6.

zapsalo 1490 posluchačů (11 %). Zbytek z celkového počtu 13 049 posluchačů tvořili posluchači dvou menších brněnských vysokých škol, Vysoké školy veterinární (858 posluchačů) a Vysoké školy sociální (345 posluchačů). Největšími fakultami v rámci univerzit v Brně i Olomouci byly lékařské fakulty, což ostatně odpovídalo společenským potřebám, protože právě lékařů byl v poválečném období citelný nedostatek. Jen o velmi málo zaostávala v počtu posluchačů za Lékařskou fakultou MU brněnská právnická fakulta (2324 a 2240 posluchačů). Relativně menší počet zájemců o studium překvapivě vykazovala brněnská filozofická fakulta (1357 posluchačů), a zejména její sesterská fakulta v Olomouci (242 posluchačů). Postavení moravských filozofických fakult v rámci jejich univerzit bylo co do počtu studentů výrazně slabší než na Univerzitě Karlově, kde se počet studentů filozofie přibližoval počtu studentů medicíny i práv. Tradičně nižší zájem byl o studium Přírodovědecké fakulty MU (892 posluchačů). K jeho zvýšení příliš nepomohlo ani zřízení farmaceutického studia od studijního roku 1946/47. Se značným nezájmem uchazečů se od počátku potýkaly nově zřízené pedagogické fakulty v Brně i v Olomouci (175 a 111 posluchačů). Na Benešově technice měl dominantní postavení Odbor strojní a elektro, na němž studovalo 45 % všech posluchačů školy (1469 posluchačů).

Zastoupení dívek mezi studentstvem nedosahovalo ani na jedné z moravských vysokých škol či fakult padesáti procent. Mezi jednotlivými školami ale byly v tomto směru velké rozdíly. Prakticky nulové bylo zastoupení žen na Vysoké škole báňské a jen velmi malé na Vysoké škole veterinární (1,5 %), na Benešově technice (4,1 %) a na Vysoké škole zemědělské (4,4 %). Příznivější byla situace na školách humanitních, na Vysoké škole sociální (37,6 %), na Masarykově univerzitě (27,4 %) a na Univerzitě Palackého (23 %). Značné rozdíly panovaly i mezi jednotlivými fakultami univerzit – převažující zájem posluchaček se soustřeďoval na fakulty s učitelskou profilací – na pedagogické (MU 48 %, UP 39 %), filozofické (MU 41,7 %, UP – 35 %), o něco méně také na přírodovědeckou fakultu MU (30,5 %). Nejmenšímu zájmu mezi uchazečkami o vysokoškolské studium se z univerzitních fakult těšila právnická fakulta MU (15 % dívek z celkového počtu studentů).

Výsledky s velkou vypovídací hodnotou a se značnou relevancí k tehdy probíhající diskusi o regulaci počtu studentů na vysokých školách přinesl výzkum věkového rozvrstvení posluchačů vysokých škol. Při posuzování výsledků tohoto šetření je nutno mít na paměti fakt, že vysoké školy byly po šest let uzavřeny a řada populačních ročníků se ke studiu dostala se značným zpožděním. I přesto jsou výsledky poněkud překvapivé. Plných 6,8 % řádných studentů brněnských vysokých škol zapsaných ke studiu v zimním semestru 1946/47, tedy celkem 923 posluchačů, náleželo do věkové vrstvy narozených do roku 1914. Tito studenti i s jistou rezervou měli ukončit studium již před uzavřením vysokých škol v roce 1939. Třicátníků a starších (mnohdy o hodně) z nich bylo 382, tedy 2,9 % řádných posluchačů. Absolutním věkovým rekordmanem mezi řádnými posluchači se stal student Filozofické fakulty MU, který se narodil v roce 1878 a jehož věk se tedy blížil sedmdesátce (byl mimochodem starší než první rektor Masarykovy univerzity Karel Engliš). Nemuselo se ale vždy jednat o tzv. věčné studenty. I na nově zřízené univerzitě Palackého v Olomouci bylo v zimním semestru 1946/47 zapsáno celkem 138 posluchačů (tj. 13,2 % z celkového počtu studentů) s datem narození do roku 1914, přičemž plných 50 z nich se narodilo před rokem 1900. Část z nich sice jistě zahájila studium už předtím na některé jiné univerzitě, zejména v Brně, jiní se však zřejmě rozhodli k vysokoškolskému studiu ve vyšším věku, a to například kvůli snadnější dostupnosti univerzity, pro nižší náklady na studium

v důsledku zrušení poplatků za studium v roce 1945, či ve snaze po lepším společenském uplatnění v poválečných podmínkách atd. Zatímco první z uvedených důvodů byl specifický pro Univerzitu Palackého, ostatní důvody platily obecně. Problém tzv. věčných studentů tím ale relativizován není. Do skupiny posluchačů, kteří se ve studijním roce 1946/47 již opozdívali ve studiu, patřila (i když vezmeme v potaz válečné uzavření vysokých škol) také velká část posluchačů z věkové vrstvy s datem narození mezi lety 1915–1919. Těch bylo na brněnských vysokých školách 1281 (9,2 % z celkového počtu studentů).

Percentuální podíl dvou nejstarších věkových kategorií studentů, které průzkum sledoval, tj. narozených do roku 1899 a narozených v letech 1900–1914, se na jednotlivých školách či fakultách značně lišil. Naprostou anomálií byl podíl takových studentů na celkovém počtu posluchačů zapsaných na oboru zeměměřičství Vysoké školy technické v Brně, kde přesáhl hranici padesáti procent. Příčinou byla patrně tehdy provedená reforma studia a zavedení II. státní zkoušky, kterou si v prodlouženém studiu doplňovali dřívější absolventi oboru.²⁹

Na ostatních oborech brněnské techniky se podíl studentů narozených do roku 1914 pohyboval v rozmezí od 1,6 % (obor chemický) do 5,8 % (obor architektury). Poněkud vyšších procentuálních počtů takto „letitých“ studentů dosáhla Vysoká škola zemědělská v Brně na oboru hospodářském (7,2 %), zatímco údaj z lesnického odboru byl zhruba poloviční (3,4 %). Absolutně nejnižší podíl nejstarších studentů měla Vysoká škola veterinární (1,7 %), přičemž žádný z jejích řádných posluchačů se nenarodil před rokem 1900. Lékařské fakulty, obsahem i systémem studia blízké Vysoké škole veterinární, sice vykazují poněkud vyšší podíl třicátníků a starších (3,2 % brněnská, 4,2 % olomoucká), v rámci svých univerzit však přesto nejnižší. Na brněnské univerzitě vykazovala nejvyšší absolutní i relativní čísla posluchačů nad třicet, resp. 32 let právnická fakulta – 243 posluchačů (11 %), přičemž dalších více než 5 % dotazovaných příslušný údaj nevyplnilo. Relativní hodnotou se právnické fakultě přibližovala nově zřízená pedagogická fakulta (10,9 % posluchačů narozených do roku 1914), zatímco jejich podíl na ostatních učitelských fakultách (filozofické a přírodovědecké) byl nižší (8,6 a 8,3 %).

Značně odlišná situace překvapivě panovala na olomoucké univerzitě, kde učitelské fakulty vykazovaly velmi značné hodnoty podílu studentů starších třiceti let – pedagogická fakulta 19,8 % a filozofická fakulta dokonce 35 %. Při hodnocení tohoto jevu je však potřeba mít na paměti, že se jednalo o fakulty ve stadiu zrodu, s celkově nízkými počty posluchačů. I tak byl však počet řádných posluchačů olomoucké filozofické fakulty narozených do roku 1899 (33 osob) absolutně nejvyšší ze všech sledovaných vysokých škol. Poměrně značný počet třicátníků a starších vykazovala i nově zřízená Vysoká škola sociální v Brně – celkem 16,8 %. Nízký byl naopak jejich podíl na Vysoké škole báňské v Ostravě, kde nepřekračoval 3 %.

Pokud uvedená čísla dovolují vůbec nějaké zobecnění, pak je třeba konstatovat, že procento starších posluchačů bylo výrazně nižší na školách, fakultách a oborech, kde studium podmiňovala návštěva laboratorí, praktik a cvičení, tedy na školách s přísnějším studijním režimem, než na fakultách univerzitních, s výjimkou fakulty lékařské. Studium na některých fakultách, především humanitních, tak někdy připomínalo spíše dnešní celoživotní vzdělávání, bez výrazné snahy po jeho ukončení a dosažení plného vysokoškolského

²⁹ Otakar FRANĚK a kol., *Dějiny vysokého učení technického v Brně 1945–1975*, Brno 1975, s. 18.

vzdělání. Zájem starších uchazečů o studium také poutaly nově zřizované školy a obory. Impulzem pro zahájení studia mohla být například snadnější dopravní dostupnost nově zřizované školy, a tím i nižší studijní náklady (tyto důvody patrně hrály určitou roli na Univerzitě Palackého), mimořádný zájem o nově zřizovaný obor studia (např. na Vysoké škole sociální v Brně) či možnost zvýšit si kvalifikaci v oboru již vystudovaném (zeměměřičský obor na Vysoké škole technické v Brně).

S vyšším věkem poválečných studentů úzce souvisejí údaje o množství studentů, kteří byli v době svého studia zaměstnaní.³⁰ Nejvíce takových studentů, a to jak relativně, tak absolutně, se zapsalo ke studiu na Právnické fakultě MU, kde jejich podíl na celkovém počtu studentů práv činil plných 45 %. Z celkového počtu zaměstnaných brněnských vysokoškoláků (2841 osob) pak právnickou fakultu studovala více než jedna třetina (36,2 %). Právě do této skupiny studentů mířily stížnosti profesorského sboru fakulty na nízkou studijní disciplínu, resp. na úplnou studijní nečinnost. Právnické studium svým členěním do velkých studijních bloků, jež se daly jen obtížně zvládat, se zcela nehodilo pro studium při zaměstnání. Studijní úspěšnost právnického studia, nepřilíš velká i za normálních okolností, tak musela po válce ještě poklesnout. Právě proto, jak již bylo řečeno výše, nacházela mezi studenty podporu idea zavedení průběžných a dílčích zkoušek, jež by studium rozdělily do snáze uchopitelných částí. Ještě větší byl podíl zaměstnaných studentů na zeměměřičském oboru VŠT v Brně (52 %), tam se ale patrně jednalo, jak již bylo uvedeno, o praktiky, kteří si rozšiřovali dřívější tříleté studium na čtyřleté. Školou lépe uzpůsobenou studiu při zaměstnání byla od svého vzniku Vysoká škola sociální v Brně. Studium se kontrolovalo průběžně a jeho systémem do značné míry předjímá pozdější vývoj českého vysokého školství. Pro vysoký počet zaměstnaných studentů VŠS (41 %) lze vyslovit předpoklad, že se na tuto školu nového typu i zaměření zapisovali ve velké míře pracovníci již zaměstnaní v sociální a zdravotní sféře.

Zhruba čtvrtinový byl podíl zaměstnaných studentů na stavebním odboru VŠT a hospodářském odboru VŠZ stejně tak jako na učitelských fakultách MU, filozofické a přírodovědecké. U studentů učitelských fakult se lze důvodně domnívat, že při nedostatku učitelů často odcházeli do praxe již po vykonání 1. státní zkoušky a studium dokončovali při zaměstnání. Poměrně vysoký počet zaměstnaných studentů na nově zřízené pedagogické fakultě (34 %) svádí k hypotéze, že se na ni do řádného studia zpočátku zapisovali i učitelé v činné službě. Zcela jiný obraz však poskytuje pohled na učitelské fakulty olomoucké univerzity. Naprostou anomálií byl mimořádný počet zaměstnaných studentů na filozofické fakultě (celkem 160), tedy 66 % celkového početního stavu fakulty. Naopak na pedagogické fakultě byl podíl zaměstnaných studentů jen zhruba třetinový ve srovnání se sesterskou fakultou brněnskou. Na ostatních odborech a fakultách jak v Brně, tak i Olomouci a Ostravě netvořili zaměstnaní studenti více než desetiprocentní podíl, s ohledem na povahu a náročnost studia je překvapivé šestiprocentní zastoupení zaměstnaných posluchačů na obou lékařských fakultách.

S vyšším věkem poválečných posluchačů a výrazným podílem zaměstnaných studentů souvisí i otázka rodinného stavu vysokoškoláků, tj. vyššího podílu ženatých a vdáných posluchačů a posluchaček. Těch bylo na brněnských vysokých školách na podzim roku 1946 celkem 1913, přičemž plná čtvrtina tohoto počtu připadá na jedinou fakultu,

³⁰ Stále je třeba mít na paměti, že studium „in absentia“ nebylo přípustné. Ani výnos MŠO č. A-34.313/45 – V/1 (Hlavní zásady o studijních a zkušebních úlevách) ze dne 12. 6. 1945 tento zákaz nezužil, benevolentní přístup škol se ale patrně opíral o poněkud nezřetelné znění jeho prvního odstavce.

právníkou. Vysoký byl jejich podíl také na Vysoké škole sociální (20 %), naproti tomu nejnižší byl na Vysoké škole veterinární (2,1 %). Olomoucká univerzita jako celek vykazovala nadprůměrný, více než osmnáctiprocentní podíl ženatých a vdaných posluchačů a posluchaček, čímž o polovinu převyšovala univerzitu brněnskou (12,5 %). Nulový byl jejich podíl samozřejmě na bohoslovecké, brněnského průměru dosahovala lékařská fakulta, a absolutně nejvyšší byl na fakultě filozofické – 38 %. Toto číslo, které nemá obdobu na žádné jiné fakultě na Moravě (poněkud se mu přibližuje pouze olomoucká pedagogická fakulta se svými 26 %), samozřejmě úzce souvisí s vyšším věkem posluchačů této fakulty.

Zajímavé výsledky přinesl také výzkum posluchačů vysokých škol podle místa trvalého bydliště, tedy zjištění, jaký byl v roce 1946 poměr mezi studenty, kteří měli své trvalé bydliště v místě vysoké školy, a těmi, kteří v místě vysoké školy bydleli jen přechodně, nebo do něj dojížděli. Pro zásadnější zhodnocení výsledků však chybí srovnání nejen v širším časovém horizontu, ale také se situací v Čechách. Brněnské vysoké školy lze z hlediska trvalého bydliště posluchačů rozdělit na dvě velké skupiny. Do té první, v níž výrazně převažují mimobrněnsští studenti, patřila zejména Vysoká škola veterinární, na níž brněnsští studenti tvořili pouhých 12,5 % zapsaných posluchačů. Důvod je nasnadě, VŠV byla jedinou školou svého druhu v Čechách a na Moravě, a přitahovala tedy zájemce o studium z většího teritoria než ostatní vysoké školy. Lze však uvažovat ještě o jednom důvodu – posluchači často volili svůj obor studia podle zaměstnání svých rodičů. A působištěm veterinářů, kteří měli významnou hospodářskou funkci, byl spíše venkov než velká města. Uvedený argument také verifikuje skutečnost, že druhou brněnskou školou s vysokým podílem nebrněnských studentů (81,5 %), a to na obou odborech, hospodářském i lesnickém, byla Vysoká škola zemědělská. Na zbývajících brněnských vysokých školách dosahoval podíl studentů s trvalým bydlištěm v Brně výrazně vyšších hodnot – na technice činil v průměru 39 %. Mezi jednotlivými odbory techniky ale byly značné rozdíly; zatímco na architektuře a zeměměřičství tvořili „brněnské“ studenti bezmála jednu polovinu, na odboru elektro jejich podíl nedosahoval ani jedné třetiny.

Ještě více „brněnskou“ školou než technika byla Masarykova univerzita. Podíl studentů s bydlištěm v Brně na ní přesahoval 44 %, přičemž přibližně stejná čísla vykazuje většina jejich fakult, s výjimkou fakulty přírodovědecké a pedagogické, na nichž dosahoval zhruba 38 %. Jedinou brněnskou školou, na níž výrazně převažovali studenti, přicházející z Brna (60,1 %) nad „přespolními“, byla Vysoká škola sociální. Tato „regionalizace“ školy padá patrně z větší části na vrub faktu, že jakožto nově založená škola se ještě nedostala do povědomí širší veřejnosti. Uvedenou hypotézu lze vztáhnout i na nově vznikající Univerzitu Palackého, na níž studenti s trvalým bydlištěm v sídle školy, tedy olomoučtí, představovali více než dvě třetiny zapsaných posluchačů.³¹ Jedinou olomouckou fakultou, na níž podíl „přespolních“ posluchačů přesahoval padesát procent, byla fakulta pedagogická. Uvedená fakta mohla sloužit jako argument pro zakládání vysokých škol mimo stávající vysokoškolská centra. Je velmi pravděpodobné, že značná část studentů zapsaných na podzim 1946 na olomouckou univerzitu se ke studiu rozhodla právě pro snadnější dostupnost nové školy, spojenou s nižšími náklady na studium. Naproti tomu převaha posluchačů s trvalým bydlištěm v Ostravě na Vysoké škole báňské (74,7 %) svědčí jednoznačně o oprávněnosti přesunu této školy z Příbrami.

³¹ Výsledek poněkud, ale nikoliv zásadním způsobem ovlivnili bohoslovci, kteří ve všech případech vykazovali jako trvalé bydliště Olomouc.

K nejzajímavějším výstupům statistického šetření z roku 1946 patří zkoumání rozvrstvení rodičů posluchačů podle zaměstnání, tedy sociálního složení studentstva. Výsledky mají značnou závažnost a důležitost jak s ohledem na blížící se únorové události roku 1948 a následné represe proti studentstvu, tak i v relaci s pozdějšími úpornými a málo efektivními snahami KSČ o tzv. demokratizaci vysokých škol. Údaje získané z dotazníků (přičemž, jak uváděli autoři výzkumu, „rozmanitost příslušných povolání byla takřka neomezená“) byly pro účely vyhodnocení rozčleněny do deseti skupin: 1. státní úředníci a zaměstnanci veřejní (učitelé); 2. soukromí úředníci a zaměstnanci; 3. vojenští gázisté a příslušníci bezpečnostních složek; 4. svobodná povolání; 5. podnikatelé; 6. živnostníci, obchodníci, řemeslníci; 7. rolníci a lesníci; 8. dělníci; 9. penzisté; 10. posluchači nemající otce resp. rodičů.³²

Více vypovídající než souhrnná čísla za brněnské vysoké školy jsou jistě údaje za jednotlivé vysoké školy či fakulty. Přesto ani ta celková nejsou bez zajímavosti. Nejvíce studentů zapsaných na podzim 1946 na brněnských vysokých školách pocházelo z rodin státních a veřejných úředníků a zaměstnanců (28,3 %). Poměrně vysoký byl podíl studentů z rodin penzistů (15,4 %) a posluchačů bez rodičů (10 %). Mezi tyto dvě z hlediska povolání pasivní skupiny se vklínili jen příslušníci zemědělského stavu (11,7 %). Z ostatních sociálních skupin tvořili nejpočetnější soukromí úředníci (9,2 %) a živnostníci (8,2 %). Zastoupení ostatních kategorií už bylo výrazně nižší – podnikatelé 4,6 %, vojenští gázisté 4,5 %, dělníci 2,5 % a svobodná povolání 2,5 %.

Pohled na jednotlivé vysoké školy však poskytuje údaje, které se od sebe navzájem značně liší. Posluchači z rodin státních a veřejných zaměstnanců jasně dominují na dvou největších vysokých školách, na Masarykově univerzitě (31,2 %) a na Vysoké škole technické (27,4 %). Také v ostatních sociálních kategoriích není mezi těmito školami většího rozdílu, Vysoká škola technická měla však oproti univerzitě větší zastoupení živnostníků (11,3 %, na MU 7,4 %). Nejpočetněji zastoupenou sociální skupinou na dalších dvou vysokých školách, na Vysoké škole zemědělské a Vysoké škole veterinární, byli, jak už to vyplývalo ze zaměření studia na těchto školách, zemědělci (30,6 % na VŠZ, 29 % na VŠV). Vysoký však byl i počet studentů z rodin státních a veřejných zaměstnanců (kolem 20 %). Na Vysoké škole sociální studovala takřka čtvrtina studentů, kteří již neměli otce, což nepochybně souvisí s vyšším věkovým průměrem posluchačů.³³ Za zaznamenání také stojí, že podíl studentů z dělnických rodin na této škole jako na jediné v Brně byl vyšší než podíl posluchačů z podnikatelských kruhů (4,3 % ku 1,1 %).³⁴ Také na Vysoké škole báňské a na Univerzitě Palackého v Olomouci byli nejpočetněji zastoupenou skupinou studenti z rodin státních

³² Pro Univerzitu Karlovu jsou k dispozici údaje o sociálním složení studentů získané na základě prosopografického výzkumu v Archivu UK. Publikovány byly in: J. HAVRÁNEK – Z. POUŠTA (edd.), *Dějiny UK*, IV, s. 608–609. Brněnskému výzkumu jsou časově nejbližší údaje za studijní rok 1939/40. Možnost přímého srovnání ale poněkud komplikuje rozdílná konstrukce sociálních skupin v obou výzkumech. Zatímco údaje o podílu studentů z podnikatelských rodin lze bez problémů srovnat a hodnoty jsou si velmi blízké, srovnání podílu studentů z dělnických rodin je problematictější, protože výzkum UK k nim přiřazuje i děti řemeslníků. Vzhledem k tomu, že podíl této sloučené skupiny se i tak pohybuje na fakultách UK kolem 10 procent (s výjimkou teologické fakulty, kde dosahuje 27 procent), lze se domnívat, že podíl dělnických studentů na UK těsně před válkou se nebude příliš lišit od hodnot zjištěných v roce 1946 v Brně. Takřka shodný byl i podíl rolnických dětí na UK a na brněnských vysokých školách, MU a VUT, na dalších vysokých školách, už vzhledem k jejich profilaci, byl výrazně vyšší. V Praze stejně jako v Brně měla evidentně převážně zastoupení mezi studenty střední třída.

³³ I tak je podíl studentů bez otce či rodičů na VŠS nezvykle vysoký ve srovnání s ostatními vysokými školami, na nichž se zastoupení zmíněné kategorie pohybovalo v rozmezí 7–11 %. Nabízí se proto i úvaha, že se na tuto školu, která měla vychovávat absolventy pro sociální a zdravotní sféru, hlásili ve větší míře posluchači se zvýšeným sociálním citěním, mezi něž právě osiřelí studenti mohli patřit.

³⁴ MU 2,8 % : 4,7 %; VŠT 2,8 % : 5,9 %; VŠZ 2,9 % : 3 %; VŠV 1,9 % : 3,6 %.

a veřejných zaměstnanců (28,2 % a 24,3 %). Vysoká škola báňská se však od ostatních vysokých škol lišila výrazně vyšším podílem posluchačů z rodin soukromých úředníků a zaměstnanců a z rodin živnostníků, úředníků a řemeslníků (19,6 % a 14,6 %). Nápadné je také daleko vyšší zastoupení studentů z dělnických rodin (6,9 %) oproti podnikatelům (1 %). Zcela obdobná je situace i na Univerzitě Palackého (4,1 % ku 1,1 %), a obě školy se tak v tomto aspektu odlišují od škol brněnských, na nichž, s výjimkou Vysoké školy sociální, převažovali studenti z rodin podnikatelských nad dělnickými. Vcelku však je rozvrstvení posluchačů podle zaměstnání rodičů na Univerzitě Palackého obdobné jako na Masarykově univerzitě. Nápadný je na olomoucké filozofické fakultě vysoký podíl studentů z rodin penzistů (22 %), což opět souvisí s vyšším věkovým průměrem na této fakultě. Za zmínku stojí také extrémně vysoký podíl studentů z rodin rolníků a lesníků na olomoucké bohoslovecké fakultě (44,4 %), který jednoznačně svědčí o vlivu a postavení katolické církve v této sociální skupině.

Poněkud větší zastoupení, než je celouniverzitní průměr, mají svobodná povolání (lékaři, advokáti, umělci) na olomoucké lékařské fakultě i na její sesterské fakultě brněnské. Patrně není náhodné, že studenti si často volili zaměření studia podle zaměstnání rodičů, zvláště v kategoriích lékaři, učitelé a právníci. Vysoký podíl posluchačů z rodin státních a veřejných zaměstnanců, ale také z dalších sociálních skupin, které je možno řadit do tzv. střední třídy (soukromí úředníci, živnostníci a částečně v té době i zemědělci) na vysokých školách svědčí o vážnosti, jíž se vyšší vzdělání v těchto kruzích těšilo. Velmi nízký počet posluchačů z dělnických rodin na vysokých školách (s výjimkou Vysoké školy báňské nikde nepřevyšil 5 %) měl celou řadu příčin – od ekonomických (okamžitou změnu zde nemohlo přinést ani zrušení poplatků za studium, ani poměrně štědrý systém státních stipendií zavedených v roce 1945) až po setrvačnost ve výběru povolání, která se ostatně projevovala už v nízkém zastoupení studentů z dělnických rodin na školách středních.³⁵

Počet posluchačů z podnikatelských rodin na vysokých školách byl sice většinou vyšší (relativně nejvyšší na Vysoké škole technické v Brně – 5,9 %), sotva však bylo možno vysokoškolské studentstvo označovat za „zlatou mládež“, jak to s oblibou činila komunistická propaganda.

Více než rozvrstvení studentů podle zaměstnání rodičů (do jedné skupiny mohli být zahrnutí studenti z rodiny s velmi rozdílnými příjmy – např. zemědělci) vypovídají o sociálních poměrech přehledy vyplácených stipendií. Uvedená čísla však mohou mít pouze relativní vypovídací hodnotu, pro absolutní soudy o životní úrovni posluchačů by bylo nutno detailně zkoumat podmínky pro udělení stipendia. V lednu 1947 vyplatila Správní komise pro sociální péči o vysokoškolské studentstvo v Brně celkem 4818 státních stipendií, to znamená, že stipendium pobíralo 36,84 % posluchačů tehdy zapsaných na brněnských vysokých školách.³⁶ Nejvyšší počet stipendistů byl na Vysoké škole veterinární (54,11 %) a na lesnickém odboru VŠZ (50,7 %). Na Masarykově univerzitě se podíl stipendistů pohyboval od 11,7 % na právnické fakultě do 43,3 % na fakultě lékařské. Při vyhodnocování těchto čísel je však třeba mít na paměti vysoké procento zaměstnaných studentů na právnické

³⁵ John CONNELLY, *Ztročená univerzita. Sovětizace vysokého školství ve východním Německu, v českých zemích a Polsku v letech 1945–1956*, Praha 2008, s. 396–407.

³⁶ Je přitom zajímavé, že ačkoliv počet posluchačů ve studijním roce 1946/47 oproti roku 1945/46 vzrostl, počet vyplácených stipendií v té době poklesl z 5211 na 4818. Spíše než s rostoucí životní úrovní je možno počítat s jistou obměnou studentů, tj. že ve studijním roce 1946/47 se na vysokých školách ke studiu zapsalo větší množství posluchačů z lépe situovaných rodin.

fakultě. Stejně tak je třeba zohlednit vyšší zaměstnanost studentů při posuzování množství vyplácených stipendií na Vysoké škole sociální (26, 8 %).

Na olomoucké univerzitě bylo procento vyplácených stipendií na lékařské fakultě stejné jako na její sesterské fakultě v Brně (43 %), jen málo odlišný je podíl stipendistů na obou pedagogických fakultách (Brno 18,8 %, Olomouc 14 %).

V poměru k celkovému počtu studentů byl největší počet stipendií vyplácen na bohoslovecké fakultě (78 %), nejnižší podíl stipendistů ze všech sledovaných škol a fakult měla naopak olomoucká filozofická fakulta (14 %). Zde je však opět nutno poukázat na vysoký podíl starších a ekonomicky již aktivních studentů na této fakultě. Vysoká škola báňská naproti tomu vykazuje obdobně vysoký podíl stipendistů jako brněnská technika, na jejichž odborech s výjimkou architektury (33,9 %) byli stipendisté zastoupeni v rozmezí od 46 % do 49,9 %.

Z rozsáhlého výzkumu, který prováděl brněnský Svaz vysokoškolského studentstva na podzim 1946, byla věnována pozornost jen těm kritériím, která mají relevanci k aktuálním problémům vysokých škol ve 2. polovině 40. let – k regulaci přílivu absolventů, resp. zavedení přijímacího řízení, a také ke studentským prověrkám a čistkám a tzv. demokratickému řízení vysokých škol.³⁷ Výzkum však zahrnoval i celou řadu dalších otázek – náboženství, státní příslušnost, národnost, předchozí vzdělání, rasovou a politickou persekuci, účast v odboji, ubytování, stravování, abstinenci atd.

Na základě získaných dat lze s jistou opatrností formulovat určité závěry k výše vymezeným problémům. Z hlediska sociálního původu početně dominovali na všech moravskoslezských vysokých školách studenti ze střední třídy, do níž je možno řadit většinu z vytvořených osmi skupin tzv. aktivních povolání.³⁸ Podíl dělníků na jedné straně a podnikatelů na straně druhé na celkovém počtu studentů byl naopak velmi malý. Bylo zcela zjevné, že jakákoliv opatření, včetně seberozsáhlejších čistek, nemohla sociální složení vysokoškolských studentů výrazněji ovlivnit. Jen malý význam mohlo mít v tomto ohledu zavedení přijímacího řízení na vysoké školy, protože dělnická třída měla malé zastoupení i na středních školách. Poúnorová kampaň za demokratizaci vysokých škol, tak halasně vyhlášená komunistickou stranou, mohla mít proto spíše jen proklamativní, propagandistický a popřípadě zastrášující charakter. Tzv. poválečný příliv posluchačů na vysoké školy nebyl způsoben pouze válečnými maturitními ročníky. Na vysoké školy se po válce zapsalo i velké množství posluchačů starších (a někdy i velmi letitých). Zčásti se jednalo o tzv. věčné studenty, pro řadu dalších ale zřejmě poválečné klima znamenalo novou výzvu ke studiu a k dosažení lepšího společenského postavení. Řada poválečných studentů také už vysokoškolské vzdělání absolvovala a zápis dalšího oboru chápala jako jistou formu, řečeno dnešními slovy, celoživotního vzdělávání. Studium jim usnadňovalo zrušení všech poplatků za studium v roce 1945, které, jak dosvědčovalo stanovisko profesorského sboru

³⁷ K prověrkám například: Josef HANZAL, *Studijní prověrky na vysokých školách*, Dějiny a současnost 9, 1969, č. 6, s. 28–30; Jiří PULEC – Jiřina KALEDOVSKÁ, *Masarykova univerzita v letech 1948–1949*, Časopis Slezského zemského muzea, serie B 45, 1996, s. 69–95; Vladimíra HRADECKÁ, *KSC a tzv. studijní prověrky na vysokých školách*, in: *Věda v Československu 1945–1953* (sborník z konference), Praha 1999, s. 275–286; P. URBÁŠEK – J. PULEC a kol., *Kapitoly z dějin univerzitního školství*, s. 15–26; Jiří ZOUNEK, *Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v letech 1948–1949*, Časopis Maticе moravské 115, 1996, s. 299–313; Alena MIKOVCOVÁ, *Kapitoly poválečných dějin Vysoké školy zemědělské v Brně*, Východočeské listy historické 27, 2010, s. 64–85, zde s. 71–72.

³⁸ Do střední třídy patřila dle mého soudu i velmi značná část „zemědělců“, jejich mechanické přiřazování a sčítání s dělníky (J. CONNELLY, *Ztročená univerzita*, s. 397) je pro období před rokem 1948 anachronismem.

Právnické fakulty MU, paradoxně přispělo spíše k většímu zájmu bohatších vrstev o studium na vysoké škole, než aby stimulovalo zájem dělnictva.³⁹

Vzhledem k zastaralým a nevyhovujícím studijním předpisům, které nevyžadovaly takřka vůbec průběžnou kontrolu studia, studovalo na vysokých školách množství studentů bez zjevné snahy o brzké zakončení studia, resp. studentů, kteří si své studium neúměrně protahovali. Efektivita vzdělávacího procesu tak byla velmi nízká, už za 1. republiky úspěšně absolvovala vysokoškolská studia pouhá polovina z těch, kteří na vysokou školu vstupovali, a pro poválečné období je třeba počítat s poměrem ještě nepříznivějším (případnému srovnání však zabránilo tzv. přešetření studijního prospěchu posluchačů vysokých škol z přelomu let 1948–1949). Tento stav nejen problematizoval případnou realizaci vládního usnesení z června 1946 o plánování počtu absolventů, ale neúměrně také zatěžoval státní pokladnu (studium bylo od roku 1945 zcela bezplatné a státem navíc dotované rozsáhlým systémem státních stipendií). Východiskem z této situace mohl být pouze nový systém studia na vysokých školách, který se v poválečném období začal připravovat a byl už částečně uplatňován na některých nově zřizovaných vysokých školách, například na Vysoké škole politické a sociální. Jeho případné zavedení však sebou neslo řadu problémů a komplikací. Při důsledném respektování právního řádu a práv již studujících posluchačů bylo nutné počítat s velmi dlouhou souběžnou existencí obou systémů studia, navzájem neslučitelných se všemi důsledky z toho plynoucími. Alternativou mohlo být pouze přijetí určitých studijních opatření retroaktivní povahy, ať dílčí, či zásadnější povahy, o nichž však v té době oficiálně nikdo ještě vážně neuvažoval. Únor 1948 se však již blížil.

Přílohy:

Tabulky jsou převzaty i s komentářem ze souborného vydání výsledků výzkumu: Čestmír HÖLL, *Moravskoslezské vysokoškolské studentstvo ve statistice, souborné a doplněné vydání jednotlivých dílčích zpráv*, Brno, Svaz vysokoškolského studentstva v Brně, 1949, oddíl A, č. 3: Rozvrstvení posluchačů dle věku, oddíl D, č. 15: Státní studijní podpory, oddíl E, č. 21: Rozvrstvení posluchačů dle zaměstnání.

1. Rozvrstvení rodičů posluchačů dle zaměstnání

Předpokladem správného zpracování této otázky bylo stanovení jednotlivých kategorií zaměstnání, do nichž by bylo možno zařadit veškeré uvedené údaje, obsažené v dotazníku. Ač rozmanitost příslušných povolání je skoro neomezená, přece se podařilo, i když ne zcela výstižně, vytvořit následující skupiny:

- 1 Státní a veřejní úředníci a zaměstnanci (učitelé)
- 2 Soukromí úředníci a zaměstnanci
- 3 Vojeňští gážíisté a příslušníci bezpečnostních složek
- 4 Svobodná povolání (lékaři, advokáti, umělci apod.)
- 5 Podnikatelé

³⁹ Pro méně majetné vrstvy existoval už za 1. republiky rozsáhlý systém úlev až po úplné osvobození od poplatků.

- 6 Živnostníci, obchodníci a řemeslníci
- 7 Rolníci a lesníci
- 8 Dělníci apod. skupiny
- 9 Pensisté, resp. osoby ve výslužbě
- 10 Posluchači, nemající otce, resp. rodičů

Všimneme-li si tedy rodičů brněnských vysokoškolských studentů po této stránce jako celku, vidíme, že na prvním místě stojí posluchači, jejichž rodiče jsou ve státní a veřejné službě. Tato skupina tvoří něco méně než 1/3 všech vysokoškoláků (28,3 %). Dále jsou nejpočetnější rodiče, kteří nejsou v aktivním zaměstnaneckém poměru, pensisté, jichž je více než 1/6 (2010 osob). Z ostatních uvedených povolání jdou za sebou v sestupné linii příslušníci zemědělského stavu (11,7 %), posluchači bez rodičů (10 %). Ze zbývajících zaměstnání jsou nejpočetnější kategorie soukromých úředníků a zaměstnanců (9,2 %), a živnostníci (8,2 %). Ve skupině podnikatelské je 606 rodičů posluchačů, tj. 4,6 %, vojenští gážisté 4,5 %, příslušníků z dělnických řad 2,5 % a svobodných povolání taktéž 2,5 %.

Na jednotlivých vysokých školách se jeví tato situace (čísla znamenají procenta vzhledem k základnímu číslu – počtu posluchačů. Arabské číslo značí vždy pořadí).

A. Masarykova universita. Základní číslo 7087

1	státní a veřejní úředníci a zaměstnanci	31,20 %
2	pensisté	16,50 %
3	bez otce	9,70 %
4	soukromí úředníci a zaměstnanci	9,20 %
5	zemědělci	8,30 %
6	živnostníci	7,40 %
7	vojenští gážisté	4,79 %
8	podnikatelé	4,71 %
9	svobodná povolání	2,80 %
10	dělníci	2,40 %
–	Ztrátové číslo	2,90 %

B. Vysoká škola technická. Základní číslo 3268

1	státní a veřejní úředníci a zaměstnanci	27,4 %
2	pensisté	15,5 %
3	bez otce	11,5 %
4	živnostníci	11,3 %
5	soukromí úředníci a zaměstnanci	10,4 %
6	zemědělci	6,8 %
7	podnikatelé	5,9 %
8	vojenští gážisté	4,8 %
9	dělníci	2,8 %
10	svobodná povolání	2,3 %
–	Ztrátové číslo	1,3 %

Vůči universitě je značnější přesun jen u kategorie živnostníků.

C. Vysoká škola zemědělská. Základní číslo 1490

1	zemědělci	30,6 %
2	státní a veřejní úředníci a zaměstnanci	23,5 %
3	pensisté	12,9 %
4	soukromí úředníci a zaměstnanci	8,3 %
5	bez otce	7,6 %
6	živnostníci	6,3 %
7	vojenští gážisté	4,2 %
8	podnikatelé	3,0 %
9	dělníci	2,9 %
10	svobodná povolání	1,8 %
–	Ztrátové číslo	0,6 %

Vůči universitě a technice je nejmarkantnější rozdíl v tom, že první místo zaujímají příslušníci zemědělského stavu, což souvisí též úzce s posláním této vysoké školy.

D. Vysoká škola zvěrolékařská. Základní číslo 858

1	zemědělci	29,0 %
2	státní a veřejní úředníci a zaměstnanci	19,9 %
3	pensisté	12,9 %
4	bez otce	8,6 %
5	soukromí úředníci a zaměstnanci	7,7 %
6	živnostníci	7,0 %
7	podnikatelé	3,6 %
8	vojenští gážisté	3,5 %
9	svobodná povolání	3,3 %
10	dělníci	1,9 %
–	Ztrátové číslo	4,2 %

Srovnáme-li Vysokou školu zvěrolékařskou s universitou a technikou, vidíme, že poměry jsou podobné, jako u Vysoké školy zemědělské, vzhledem k této je potom procento zemědělců nižší, i když zůstává značně vysoké.

E. Vysoká škola sociální. Základní číslo 345

1	bez otce	24,0 %
2	státní a veřejní úředníci a zaměstnanci	22,3 %
3	pensisté	16,9 %
4	živnostníci	7,9 %
5	zemědělci	6,9 %
6	soukromí úředníci a zaměstnanci	5,1 %
7	dělníci	4,3 %
8	vojenští gážisté	3,5 %
9	svobodná povolání	1,8 %
10	podnikatelé	1,1 %
–	Ztrátové číslo	6,3 %

Vůči všem předcházejícím jeví se při srovnávání ve všech skupinách značné přesuny.

2. Tabulka posluchačů dle věku

Rok narození:	1928	1927	1926	1925	1924	1923	1922	1921	1920	1915–1919	1910–1914	1900–1909	do 1899	Nevyplněno	Celkem
LF	5	191	214	337	314	310	218	158	161	293	52	22	1	48	2324
PF	7	160	199	186	222	231	287	221	220	147	144	80	19	117	2240
FF	2	96	151	158	155	161	149	144	104	197	75	42	9	13	1456
PfF	2	67	63	117	112	123	90	61	60	107	41	28	6	15	892
PdF	0	39	25	18	13	5	11	5	3	14	10	6	3	23	175
MU celkem	16	553	652	816	816	830	755	589	548	758	322	178	38	216	7087
S	7	76	97	103	122	130	128	130	101	119	25	9	1	18	1066
E	3	42	50	47	52	52	39	31	24	45	6	4	1	7	403
CH	1	58	84	83	85	105	79	67	36	40	9	2	0	39	688
St	2	46	44	60	58	56	82	44	42	44	21	12	6	0	517
A	1	31	37	45	38	37	44	37	15	22	15	5	0	15	342
Z	0	4	8	5	10	9	4	8	5	42	63	40	20	24	242
VŠT celkem	14	257	320	343	365	389	376	317	223	312	139	72	28	103	3258
H	4	44	87	92	86	73	76	84	58	77	32	20	3	25	761
L	2	63	111	108	99	96	72	59	34	28	17	7	1	22	719
VŠZ celkem	6	107	198	200	185	169	148	143	92	105	49	27	4	47	1480
VŠS	3	29	41	41	32	22	26	14	20	33	25	27	6	26	345
VŠV	3	72	103	138	102	124	76	67	46	63	6	2	0	56	858
Úhrnem	42	1018	1314	1538	1500	1534	1381	1130	929	1271	541	306	76	448	13028

Ztrátové číslo 448 (3,4%)

Čísla v posledním vertikálním sloupci znamenají počet posluchačů té či oné fakulty (odboru).

Vysvětlivky:	MU	Masarykova univerzita	VŠT	Vysoká škola technická	VŠZ	Vysoká škola zemědělská
	LF	Lékařská fakulta	S	Strojní odbor	H	Hospodářský odbor
	PF	Právnícká fakulta	E	Elektro odbor	L	Lesnický odbor
	FF	Filozofická fakulta	CH	Chemie odbor	VŠS	Vysoká škola sociální
	PfF	Přírodovědecká fakulta	ST	Stavební odbor	VŠV	Vysoká škola veterinární
	PdF	Pedagogická fakulta	A	Architektury – odbor		
			Z	Zeměměřiči		

3. Stipendia 1946/1947 (leden)

Fakulta (odbor)	Výše státních studijních podpor v Kčs													Počet všech		Jelich poměr v %
	nad 1500	1500	1250	1200	1000	950, 800, 700	900	750	600	500	400	300	pod 300	stipendistů	posluchačů	
MU	53	736	336	174	287	109	92	120	75	67	60	74	57	2240	7087	31,6
lékařská	25	373	124	79	129	47	37	50	34	30	34	27	18	1007	2324	43,33
právníká	8	67	55	19	30	18	6	20	6	10	6	9	10	264	2240	11,74
filozofická	10	189	92	55	83	27	32	31	17	14	15	23	16	604	1456	41,19
přírodovědecká	10	106	48	21	44	16	16	15	18	10	5	13	10	332	892	37,33
pedagogická	0	1	17	0	1	1	1	4	0	3	0	2	3	33	175	18,85
Technika	41	460	175	139	208	52	59	45	57	34	41	59	58	1428	3268	43,69
strojní	18	174	63	46	87	13	20	16	16	12	8	28	7	508	1066	47,65
elektro	1	57	15	29	23	11	10	4	6	2	5	7	12	182	403	45,16
chemický	9	94	42	28	52	9	17	7	18	7	12	12	20	327	698	46,85
stavební	7	82	36	28	32	9	10	5	12	10	5	10	12	258	517	49,9
architekti	5	40	14	2	13	8	2	8	4	2	10	2	5	115	342	33,91
zeměměřiči	1	13	5	6	1	2	0	5	1	1	1	0	2	38	242	15,7
VŠZ	15	193	120	59	55	15	28	29	29	18	4	17	13	595	1490	40,5
hospodářský	1	60	46	33	28	10	12	3	14	6	1	6	4	224	761	29,4
lesnický	14	133	74	26	27	5	16	26	15	12	3	11	9	371	729	50,7
VŠ veterinární celkem	11	164	142	34	31	2	22	7	10	11	3	19	9	465	858	54,11
VŠ sociální celkem	1	12	23	1	24	3	3	11	5	2	4	0	1	90	345	26,08
Vše úhrnem	121	1565	796	407	605	181	204	212	176	132	112	169	138	4818	13048	36,84

Die mährisch-schlesische Studentenschaft in der Statistik von 1946

ZUSAMMENFASSUNG

Im Herbst des Jahres 1946 veranstaltete der Studentenbund in Brünn eine statistische Erhebung unter den Hörern der Hochschulen in Mähren-Schlesien. Die Umfrage, die eine breite Skala von Aspekten enthielt, angefangen bei der altersmäßigen und sozialen Zusammensetzung der Hörer oder dem Anteil von Frauen oder Berufstätigen unter der Hörschaft bis hin zu speziellen Fragen (beispielsweise nach der Beteiligung im Widerstand oder danach, ob der Betreffende Opfer rassistischer Verfolgung war), erbrachte interessante Einsichten. Mit der Schließung der tschechischen Hochschulen für die Dauer von sechs Jahren korreliert der hohe Anteil von Hörern, die bereits während des Studiums berufstätig waren; dieser Anteil erreicht sein Maximum an der juristischen Fakultät in Brünn (45 %). Den beträchtlichen Anteil von Hochschülern höheren Alters kann man nicht mit der kriegsmäßig bedingten Studienunterbrechung alleine erklären – immerhin waren fast 7 % der damals eingeschriebenen Brünnener Hochschüler vor 1914 geboren. Die statistische Erhebung trug somit zu der damals laufenden Diskussion über die Einführung von Hochschulverfahren bei, die 1947 in einen entsprechenden Gesetzesentwurf mündete, den Abgeordnete der im Parlament vertretenen nichtkommunistischen Parteien einbrachten und der auch die Unterstützung des Rates der Hochschulrektoren fand. Die Ergebnisse der statistischen Erhebung an den mährisch-schlesischen Hochschulen zeigt, dass der in der Nachkriegszeit einsetzende Zustrom von Hörern an die Hochschulen nicht die einzige Ursache für ihre Kapazitätsprobleme darstellte. Ein ebenso brennendes Problem, das von dem erwähnten Gesetz allerdings nicht gelöst werden konnte, war die hohe Zahl der sogenannten ewigen Studenten.

Deutsche Übersetzung Wolf B. Oerter